

Zvířata na Zemi a člověk – nová expozice Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně

Od roku 1992, kdy bylo přestěhováno přírodovědné oddělení z areálu ZOO Lešná, scházela v nabídce Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně stálá expozice, kde by byly prezentovány přírodní vědy. Přitom fond geologických, botanických a zoologických muzejních sbírek je opravdu velmi bohatý. Tenkrát ovšem nebyly k dispozici výstavní prostory a tak tehdejší expozice „Příroda jihovýchodní Moravy“, která zabírala celé podlaží zámku Lešná, byla demontována a vystavené exponáty byly uloženy do depozitářů.

Někdy kolem roku 2005 jsme se rozhodli rozšířit výstavní plochy na hradě v Malenovicích a novou expozici situovat právě tam. Již od té doby jsme začali alespoň na papíře vytvářet její podobu. Díky množství zoologických preparátů z celého světa, které opatrujeme v našich sbírkách, jsme se odhodlali překročit hranice regionu a dané téma zpracovat z globálního pohledu. Navázali jsme spolupráci s panem Josefem Čančíkem, tehdy ještě studentem architektury na Vysoké škole uměleckopřmyslové v Praze. V roce 2009 již jako graduovaný architekt předložil detailně vypracovanou architektonickou studii nové expozice. Když se však mělo začít s její realizací, vyšlo najevo, že krovy na hradě jsou v dezolátním stavu. Nastalo zdoluhavé vyjednávání o financování a provedení těchto nevyhnutelných oprav.

Konečně na podzim roku 2012 se už mohlo začít z renovací samotných výstavních prostor. Poněvadž hrad je historický objekt, všechny zásahy byly pod pečlivým dohledem pracovníků památkové péče. Na tomto místě je zapotřebí konstatovat, že už samotný návrh pana architekta Čančíka byl inspirován historickou atmosférou šlechtického sídla a citlivě koncipován do hradního prostředí. Od ledna 2013 práce nabraly překotné tempo. Do konce března byly hotovy všechny stavební úpravy včetně nové elektroinstalace. Také bylo vyrobeno a dodáno veškeré výstavní zařízení a příslušenství – vitríny, instalační stěny a pódia, dotykové obrazovky s příslušným programovým vybavením, dataprojektor, texty, mapky a popisky vytištěné na patřičném podkladě a také materiál k adjustaci samotných preparátů. Zbývala už jen „maličkost“ – provést vlastní instalaci přírodnin. S velkým nasazením se nám to podařilo v průběhu dubna a celé dílo bylo korunováno 2. května, kdy na určeném místě byla postavena kostra slona. Pak už se jen dodělávaly drobnosti, aby expozice mohla být podle plánu slavnostně otevřena 17. května.

Ve třech renovovaných místnostech hradu v Malenovicích jsou představeny a charakterizovány jednotlivé zoogeografické oblasti, naznačeny jsou procesy, které rozhodovaly o složení současné zvířeny na naší planetě. Hlavní důraz je položen na prezentaci nejružnějších preparátů (vycpaniny, kostry, kapalinové preparáty, hmyz v entomologických krabicích) živočichů z celého světa. Návštěvníci při pomyslném vstupu do každé zoogeografické oblasti mívají mapu, kde je příslušné území zvýrazněno, shrnuty jsou tu údaje o klimatu, hlavních vegetačních zónách a vývoji zvířeny. Pro ilustraci jsou připojeny také fotografie charakteristických krajín, biotopů i zvířat dané oblasti. Tím nejdůležitějším jsou ovšem vystavené preparáty živočichů. Celkem je k vidění 159 vycpaných či jinak preparovaných zvířat a 118 exemplářů exotického hmyzu. Popisky vedle jména zvířete a zařazení v zoologickém systému předkládají fakta o způsobu jeho života. Často jsou připojeny různé zajímavosti, popřípadě informace o původu preparátu.

Architektonické řešení ctí genia loci hradních prostor, do jisté míry je reinterpretací někdejších „kunstkamer“, kabinetů kuriozit. Instalační předstěny po obvodu sálů s hustým rastrovým fixačním bodů umožnily exponáty komponovat přímo do prostoru, a to za použití běžného železářského sortimentu. Architekt ve svém návrhu zcela záměrně nevyužil speciální design instalačních prvků, ale instalačním materiálem se staly standardní šrouby, závitové tyče, matice, instalačské objímky atp. Ve výsledku je dosaženo jisté surovosti při konfrontaci muzejních exponátů a průmyslových prvků, které jsou skvěle funkční a pro oko návštěvníka jaksí nečekané. Tato skutečnost podprahově jítří divákovu fantazii a nutí jej k hlubšímu zamyšlení nad tím, co vlastně sleduje. Vizuální prožitok umocňuje skutečnost, že preparáty umístěné po obvodu místností neodděluje od návštěvníků

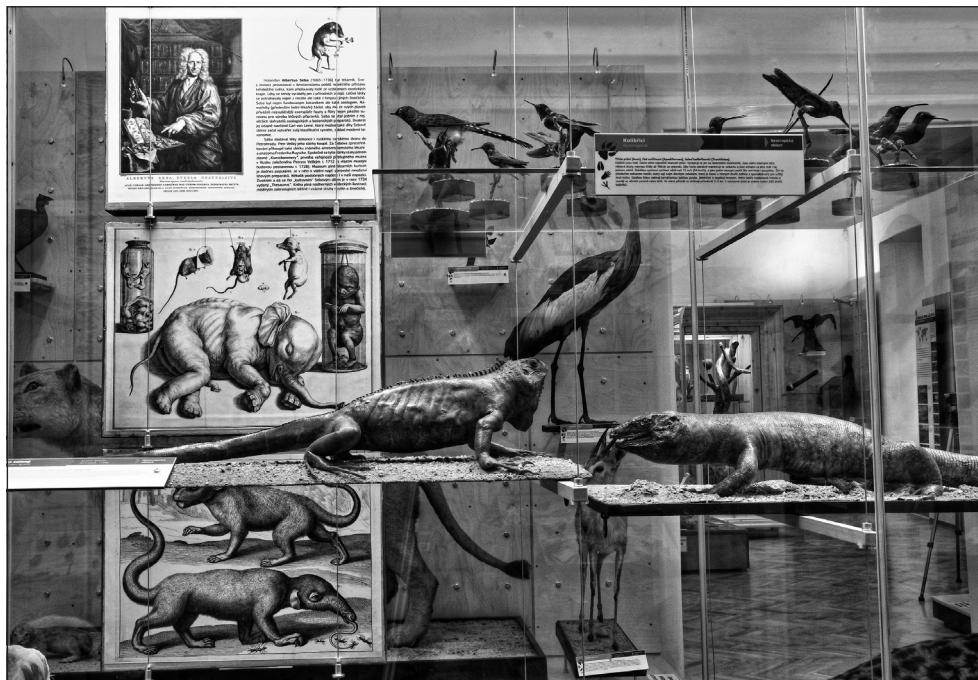
Kostra slonice Sumatry je monumentem celé expozice (foto D. Trávníček).

žádná bariéra (sklo). S takovým řešením se v našich muzeích prakticky nesetkáme. Byli jsme si vědomi jistého rizika možnosti poškození exponátů, ale nabízená vstřícnost je veřejností s povděkem akceptována. Návštěvníci se nám za tuto možnost bezprostředního vizuálního kontaktu odvděčují respektováním nápisů: „prosíme, nedotýkejte se vystavených exponátů“. Tato prosba je ovšem také podpořena informací, že prostor je monitorován kamerovým systémem. Historizující a tradiční způsob prezentace pak představují veliké vitríny s masivním dřevěným obložením připomínající rámy starých obrazů, které jsou situovány uprostřed každého sálu. Kompozice uvnitř vitrín evokují lovecká zátiší, jež jsou často k vidění na hradech a zámcích.

Představovaná expozice však není pouhou přehlídkou vycpanin, krabic s hmyzem a dalších pre-

parátů. Na velkých bannerech, které mají stejný formát jako ty úvodní panely k jednotlivým oblastem, je nastíněna široká škála vztahů mezi lidmi a zvířaty. Přiblíženo je zde šest tematických okruhů: *Zvířata v mýtech a náboženstvích*, *Člověk – cestovatel*, *Člověk – lovec*, *Člověk – vyhubitel živočišných druhů*, *Člověk – vědec*, *Člověk – ochránce přírody*. V každé místnosti jsou umístěny vždy dva tyto bannery, které vedle textů obsahují bohatý obrazový doprovod. V edukačním prostoru se nacházejí čtyři dotykové obrazovky s interaktivními programy. Tři mají formát kvízů s odstupňovanou úrovní obtížnosti – poznávání hlasů zvířat, zařazování živočichů do oblastí jejich výskytu a vybírání správného druhového jména. Čtvrtý program nabízí informace a fotogalerie ke všem chráněným územím Zlínského kraje. Edukační koutek je také vybaven dataprojektorem, a tak je

Inspirací byly i někdejší kabinety kuriozit (foto D. Trávníček).

zde možno realizovat přednášky a komponované pořady, což nabízí další možnosti, jak pracovat s různými cílovými skupinami návštěvníků, zejména pak se školní mládeží.

Heslovitě přiblížím některé vystavené exponáty. Tropičtí tesaříci, vrubouni, zlatohlávci, krasci, babočky, otakárci, martináči uchvacují pestrými barvami, velikostí a nezdádka i bizarními tvary. Jihoameričtí herkulové a afričtí goliášové patří k největším broukům na světě, noční můra tyza veliká z amazonských pralesů je motýl s největším rozpětím křídel na světě, ovšem ještě větší plochou křídel se pyšní martináč druhu *Attacus atlas* z asijských tropů. Pozornost vzbuzují velké šelmy levhart a lvice s mládětem, kostra pštrosa dvourstého, dvoumetrová ryba jeseter velký, pestrobarevný jihoameričtí papoušci, soubor kolibříků, sup bělohlavý a orlosup bradatý, několik druhů krokodýlů a hadů. Samostatnou kapitolou jsou představitelé zvířeny australské oblasti. Jsou zde hned tři druhy rajek a vedle běžně chovaných andulek vlnkovaných a pštrosa emu si návštěvník může z blízka prohlédnout i zvláštního nelétavého ptáka kiviho z Nového Zélandu nebo ptakopyska.

Z dalších pozoruhodných exponátů upozorním ještě i na odlitek vejce pštrosa obrovského. Tento největší známý pták, který kdy obýval naši planetu, žil na Madagaskaru a vyhynul asi na počátku 17. století. Dosahoval výšky 3 m a vážil přes 400 kg. K největším raritám patří krunyř želvy barské. Vyskytuje se pouze v centrálním Myanmaru (Barmě), kde obývá suché opadavé lesy. Místní obyvatelé tyto želvy loví a jedí, nebo je dodávají na čínské tržnice, kde je po nich obrovská poptávka. Želva barská se také stala předmětem ilegálního obchodu se zvířaty. Jsou pašovány především do Evropy a Severní Ameriky. Není divu, že se počty tohoto druhu v přírodě drasticky zmenšily a v současnosti patří k nejohroženějším želvám na světě. Také želva kareta pravá, jejíž krunyř je vystaven v části věnované pobřežím, mořím a oceánům, figuruje na seznamech kriticky ohrožených druhů. Vedle ukázek schránek několika druhů korálnatců svým tvarem a velikostí na sebe upozorní houba pohárová, nazývaná též Neptunův pohár. Dorůstá velikosti až jeden metr.

Představena je i fauna moří a oceánů (foto D. Trávníček).

Během dvou „nocí na hradě“ prošlo expozicí přes 1700 návštěvníků (foto D. Trávníček).

Tento archaický živočich přirostlý ke dnu se díky svým proporcím stal v minulosti vyhledávaným sběratelským artiklem a byl masivně sbírán. Dokonce už byl považován za vyhynulý druh, neboť od roku 1908 nebyl nalezen žádný živý exemplář. Teprve v březnu 2011 bylo objeveno několik mladých jedinců poblíž břehů Singapuru. Ještě snad poukážu na téměř dvoumetrový kel narvala (přeměněný řezák tohoto druhu kytovce obývajícího moře okolo severního polárního kruhu) a preparát žraločích čelistí. Mrazivé asociace vzbuzuje ocas paryby trnuchy opatřený rukojetí, který byl údajně používán na amerických plantážích v 19. století jako bič na otroky.

Nejmonumentálnějším exponátem je ale kostra slona indického, jediná vystavená kostra slona v České republice. Kostra náležela samici, která se jmenovala Sumatra. S největší pravděpodobností se narodila již v zajetí. V letech 1923 až 1933 byla jednou z atrakcí cirkusu Karla Kludského. Když na cirkus dolehla velká hospodářská krize, byla i s dalšími zvířaty prodána. Informace o jejích dalších osudech se nedochovaly, ale s největší pravděpodobností nadále vystupovala v různých manéžích. Když již nebyla schopná účinkovat v cirkusových programech, ocitla se v roce 1958 v ZOO na Lešné. Předchází drezůra spojená s nedostatečnou péčí se negativně projeví na jejím zdraví, zejména na končetinách. Špatně chodila a část levé přední nohy jí záhy musela být amputována. Zemřela v roce 1959 ve věku přibližně 45 let. Z kostry je patrné, že slonice byla menšího vzrůstu, než je obvyklé. Lze usuzovat, že příčinou byla chudá výživa a prodělané nemoci. Srostlé zlomeniny žeber naznačují, že se tenkrát v cirkusech se zvířaty zrovna v rukavičkách nezacházelo. Pokročilá osteoporóza končetin a absence části kostí neumožnily připojení nohou ke skeletu a tak jsou položeny na podstavci pod kostrou.

Máme za sebou první sezónu a statistika vyznívá povzbudivě. Zájem o prohlídku hradu v Malenovicích markantně narostl. Zřetelně se to projevilo i během dvou nočních prohlídek, které se uskutečnily během prázdnin. Na první přišlo asi 700 lidí a na tu druhou dokonce přes 1000 návštěvníků. Hradní prostory doslova praskaly ve švech a uvedené množství bylo asi na samé únosnosti kapacity hradu. Prostřednictvím návštěvní knihy můžeme také sledovat odezvy publika. Těší nás, že naprostá většina vzkazů, komentářů a připomínek je pochvalných. Z těch mnoha ohlasů vyberu třeba: „Skvěle řešená expozice jak obsahem, tak i výtvarným a řemeslným řešením“, nebo: „Už jenom schází, aby něco mrklo nebo pohnulo ocasem“, a ještě: „Expozice je moc krásná, zajímavá, přínosná, PC programy perfektní a poučné“. Taková slova jsou pro nás tou nejlepší odměnou za práci, kterou jsme vykonali během příprav a realizace tohoto díla. A už teď přemýšlíme, kde bychom mohli vybudovat expozici, která by opět přiblížila přírodu našeho regionu.

DUŠAN TRÁVNÍČEK

Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Vavrečkova 7040, CZ-760 01 Zlín; e-mail: Dusan.Travnicek@muzeum-zlin.cz